

S. DOROTA CHWIŁA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

TEOLOGICZNE ASPEKTY POLEMIKI MIĘDZY SYNAGOGĄ A KOŚCIOŁEM W EWANGELII WEDŁUG ŚW. JANA

Słowa kluczowe: Kościół, Synagoga, Ewangelia Jana, chrystologia, pneumatologia, eklezjologia

1. Wprowadzenie. 2. Aspekt chrystologiczny. 3. Aspekt pneumatologiczny. 4. Aspekt eklezjologiczny. 5. Podsumowanie

1. WPROWADZENIE

Ewangelia według św. Jana, nazwana przez Klemensa Aleksandryjskiego „Ewangelią duchową”¹, jest dziełem głęboko teologicznym. Stanowi świadectwo sytuacji ówczesnej wspólnoty wierzących w Jezusa, która kształtowała swoją tożsamość w konfrontacji z judaizmem. Wspólnota ta określana jest mianem „wspólnoty Janowej”. W większości składała się ona z Żydów, którzy uwierzyli w Jezusa. Natomiast judaizm po 70 r., kiedy to została zburzona świątynia jerozolimska, przybrał formę judaizmu rabinicznego. Warto podkreślić, że zarówno rodzący się Kościół, jak i judaizm rabiniczny, mają swoje wspólne źródło w judaizmie biblijnym. Zatem rodzi się pytanie: jak doszło do rozejścia się dróg Kościoła i Synagogi? Co było powodem polemiki, której ślady odnajdujemy w Ewangelii Janowej?

Szukając odpowiedzi na powyższe pytania, należy zauważyć, iż spór ten miał swoje źródło w odmiennym spojrzeniu na fundamentalne prawdy wiary zawarte w Starym Testamencie. Dlatego też w niniejszym artykule zostaną omówione zagadnienia teologiczne, będące przyczyną napięć i konfliktów. Różnice w postrzeganiu tych prawd przez uczniów Jezusa stały się z czasem nie do pogodzenia z ówczesnym judaizmem. Zatem w pierwszym punkcie zostanie omówiony

¹ Euzebiusz z Cezarei, *Historia kościelna*, VI 14, 7, 411.

aspekt chrystologiczny polemiki w kontekście starotestamentalnej prawdy o jedyności Boga. W kolejnym punkcie nakreślony zostanie aspekt pneumatologiczny, a tym samym rola Ducha Świętego w życiu Kościoła. Natomiast aspekt eklezjologiczny w odniesieniu do kwestii wybrania Izraela zostanie ukazany jako ostatnie zagadnienie.

2. ASPEKT CHRYSOLOGICZNY

Prawda o jedyności Boga była dla Żydów zasadniczym filarem religii. Jest ona mocno obecna w samym Dekalogu (Wj 20, 3–17), jak również w modlitwie *Szema Izrael* (Pwt 6, 4–9). Ponadto idea monoteizmu wskazywała na wyjątkowość Izraela pośród wszystkich narodów. Stąd też Żydzi, troszcząc się o czystość wiary, byli zobowiązani odrzucać wszystko, co tylko mogłoby jej zagrażać, a co za tym idzie – stanowczo sprzeciwiali się przypisywaniu Jezusowi boskich prerogatyw. Zapewne z tego powodu tożsamość Jezusa jako Syna Bożego stanowi w czwartej Ewangelii ważny motyw polemiki z judaizmem. W związku z tym dalsza analiza będzie stanowiła próbę odpowiedzi na pytania: kim jest Janowy Jezus? Jaki obraz Jezusa przedstawia czytelnikowi wspólnota Janowa, która doświadczała przesładowań, wykluczenia z Synagogi? W świetle czwartej Ewangelii zostaną wyjaśnione określenia, dotyczące samego Jezusa, a które w rezultacie przyczyniły się do rozejścia dróg Kościoła i Synagogi.

Janowy Jezus często ukazany jest w relacji do Ojca. Sformułowanie „ten, który Mnie posłał” bądź „posyłający Mnie” staje się niejako imieniem własnym Boga². Jezus jest Tym, który przychodzi w imieniu Ojca (J 5, 43) i wypełnia Jego wolę (J 6, 29). Ponadto żyje On w doskonałej komunii z Ojcem (J 8, 16; J 10, 30). Co więcej, ich więź jest tak ścisła, iż w Jezusie można zobaczyć Ojca (J 12, 45; 14, 9). Należy zauważyć, iż podkreślenie występującego motywu posłania ma na celu nadanie autorytetu, co zostało wyrażone w sformułowaniach: Ojciec wszystko oddał w ręce Syna (J 3, 35; 13, 3), przekazał Mu władzę (J 17, 2), dał Mu zadanie do wypełnienia (J 4, 34; 5, 36; 17, 4; 18, 11; 19, 30)³. Stąd też Syn nic nie czyni sam z siebie, lecz całkowicie wypełnia wolę Ojca (J 5, 30; 7, 17; 8, 28; 14, 10). W rezultacie przywołane wyrażenia z Ewangelii Janowej wskazują na bliską więź łączącą Ojca z Synem.

Tak zaś przedstawiona relacja Ojciec – Syn pozwala na ukazanie Jezusa jako Syna Bożego. Tytuł ten wyraźnie podkreślony jest w całej teologii Ewangelii Jana. Nawiązuje on do przedstawienia relacji Boga z Izraelem, opisaną na kartach Starego Testamentu, gdzie Bóg był uważany za Ojca całego narodu⁴. Należy jednak zauważyć tu pewną różnicę, gdyż związek Jezusa z Bogiem był o wiele głębszy niż

² M.S. Wróbel, *Obraz Boga Ojca*, w: *Teologia Nowego Testamentu. Dzieło Janowe*, red. M. Rosik, Wrocław 2008, 16.

³ S. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana 1–12. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, NKB IV.1, Częstochowa 2010, 210.

⁴ S. Gądecki, *Wstęp do pism Janowych*, Gniezno 1996, 47.

związek Boga z Izraelem. Stąd też Jezus nie był jedynie sprawiedliwym Izraelitą, ale Tym, który przychodzi od Boga (J 8, 23). Ponadto istotne wydaje się podkreślenie, iż dla Żydów tytuł ten, przypisywany Jezusowi, był równoznaczny z bluźnierstwem. Świadczą o tym słowa oskarżenia wypowiedziane przed Piłatem, gdzie Żydzi domagają się śmierci Jezusa, gdyż nazywa się Synem Bożym (J 19, 7)⁵. Nie sposób pominąć kwestii, iż odniesienie do Jezusa jako do Tego, który został posłany przez Ojca, i co więcej – uważa się za Syna Bożego, wskazuje na ślady konfrontacji pomiędzy wyznawcami judaizmu rabinicznego a tymi, którzy uwierzyli w Jezusa. Żydzi uważali, że wiara w Jezusa jako Syna Bożego zaprzecza fundamentalnej prawdzie judaizmu jaką był monoteizm⁶.

Motyw synostwa Bożego wiąże się również ze sporem o bóstwo Jezusa. W czwartej Ewangelii mocno akcentowana jest równość Jezusa z Ojcem, która to jednoznacznie wskazuje na bóstwo Chrystusa. Tak więc Jezus twierdzi, iż ten, kto nienawidzi Jego, nienawidzi również i Jego Ojca (J 15, 23.24). Brak poznania Ojca jest utożsamiony z brakiem poznania Syna (J 16, 3). Dodatkowo w Ewangelii Jana niewątpliwie widać, iż Jezus poprzez swoje słowa i czyny nieustannie objawia, iż jest prawdziwym Bogiem równym Ojcu⁷. Dzieła, których dokonuje mają prowadzić do wiary w Jego bóstwo (J 10, 37). Staje się to jeszcze bardziej wyraźne poprzez ukazanie Jezusa jako Pana dziejów i historii. Ma On bowiem władzę nad wszystkimi dziejącymi się wydarzeniami, jest suwerenny i niezależny, poddany jedynie woli Ojca. Ponadto w Ewangelii Jana często pojawia się formuła „Ja Jestem” (ἐγώ εἰμι). Jezus używa tej formuły, odnosząc ją do siebie, a poprzez to nawiązuje do tekstu z Wj 3, 14, opisującego objawienie się Boga Mojżeszowi⁸. Tak więc łatwo można dostrzec, iż chrześcijańskie ujęcie synostwa Bożego wiązało się z przypisaniem Jezusowi wszystkich prerogatyw boskich. Dodatkowo, istotną kwestią wydaje się podkreślenie, iż świadomość bóstwa Jezusa nie pojawiła się od razu, lecz stopniowo wzrastała w rodzącym się Kościele⁹. Chrześcijanie, którzy dobrze znali Stary Testament, zaczęli spotykać się w „imię Jezusa”, modlić się do Niego, co w konsekwencji doprowadziło do wyznawania Go jako swojego Pana i Zbawiciela. A z tym już nie mogli zgodzić się Żydzi, widząc w Jezusie zagrożenie dla monoteizmu. Sprzeciwiali się zatem chrześcijanom przypisującym Mu tytuły, które w Starym Testamencie były odniesione jedynie do Boga.

Kolejnym ważnym określeniem Jezusa w Ewangelii Jana jest tytuł Mesjasza. Termin ten jest pierwszym z tytułów chrystologicznych, obecnych w czwartej Ewangelii. Został on zaczerpnięty z teologii Starego Testamentu, jednak nie pod-

⁵ J 19, 7 – „Odpowiedzieli mu Żydzi: «My mamy Prawo, a według Prawa powinien On umrzeć, bo sam siebie uczynił Synem Bożym»” (ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· ἡμεῖς νόμον ἔχομεν καὶ κατὰ τὸν νόμον ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ἐποίησεν).

⁶ M.S. Wróbel, „*Ja i Ojciec jedno jesteśmy*» (J 10,30). *Chrystologia Ewangelii św. Jana wobec żydowskiego monoteizmu*”, w: *Jezus jako Syn Boży w Nowym Testamencie i we wczesnej literaturze chrześcijańskiej*, red. H. Drawnel, Lublin 2007, 57.

⁷ A. Paciorek, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, Lublin 2000, 223.

⁸ M.S. Wróbel, *Obraz Boga Ojca...*, art.cyt., 29.

⁹ M. Rosik, *Kościół a Synagoga (30–313 po Chr.)*. Na rozdrożu, Wrocław 2016, 180.

kreśla on bóstwa Jezusa¹⁰. W języku hebrajskim oznacza: *Namaszczony*, *Pomazaniec*, natomiast *Chrystus* jest greckim tłumaczeniem tego terminu¹¹. Interesujący wydaje się fakt, iż mimo że słowo „Chrystus” (χριστός) występuje w Nowym Testamencie aż 531 razy, to jedynie w Ewangelii Janowej można odnaleźć transkrypcję aramejskiego terminu „Mesjasz” (Μεσσίας – J 1, 41; 4, 25)¹². Ponadto, znaczące wydaje się również częste występowanie tego pojęcia w Ewangelii Jana w porównaniu z Ewangelią synoptycznymi¹³. Wyraźna różnica rysuje się w momencie, w którym uczniowie dostrzegają mesjańską godność Jezusa. U synoptyków dzieje się to dopiero pod koniec działalności Jezusa. Natomiast w czwartej Ewangelii, już w pierwszym fragmencie, można odnaleźć świadectwo Jana Chrzciciela dotyczące mesjańskiej godności Jezusa (J 1, 29–51). Poza tym w Ewangelii Jana pojawia się również wiele wypowiedzi zawierających wyznanie wiary w mesjańską godność Jezusa. Mianowicie można przywołać m.in. wypowiedzi: Andrzeja (J 1, 41), Samarytanki (J 4, 25.29), jak i Marty (J 11, 27)¹⁴. Ponadto słowa Natanaela potwierdzają, iż istnieje ścisły związek rozumienia pojęcia Mesjasza z wypełnieniem obietnic zawartych w Starym Testamencie. Natanael bowiem mówi o Mesjaszu, iż jest to Ten, o którym pisał Mojżesz w Prawie i Prorocy (J 1, 45)¹⁵.

Należy zauważyć, iż w Ewangelii Jana tytuł ten wzbudzał silne kontrowersje ze strony przywódców żydowskich. Żydzi bowiem wysuwali zarzuty co do pochodzenia Jezusa z Galilei (J 7, 41–42). Byli również przekonani, że Mesjasz ma trwać na wieki (J 12, 34), natomiast Jezus zapowiadał swoją śmierć (J 12, 32–34). Ta pozorna niezgodność, wynikająca z przywołanych oskarżeń, wydaje się lepiej zrozumiała, mając na uwadze technikę nieporozumienia występującą często w czwartej Ewangelii¹⁶. Tak więc Ewangelista wyraźnie wykazuje niewiarę Żydów, którzy nie rozpoznali zapowiedzianego Mesjasza, nawet pomimo dokonywanych przez Niego dzieł (J 10, 24–25). Natomiast ci, którzy uznali Jezusa za Mesjasza, musieli liczyć się z sankcją ekskomuniki z Synagogi i prześladowaniami ze strony przywódców ży-

¹⁰ M.S. Wróbel, *Antyjudajizm a Ewangelia według św. Jana. Nowe spojrzenie na relację czwartej Ewangelii do judaizmu*, Lublin 2005, 219.

¹¹ S. Gądecki, dz.cyt., 50.

¹² J. Gnilk, *Teologia Nowego Testamentu*, tłum. z niem. W. Szymona, Kraków 2002, 349.

¹³ Dla porównania: J – 19, Mk – 7, Łk – 12, Mt – 16.

¹⁴ J 1, 41 – „Ten spotkał najpierw swego brata i rzekł do niego: «Znaleźliśmy Mesjasza» – to znaczy: Chrystusa” (εὐρίσκει οὗτος πρῶτον τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα καὶ λέγει αὐτῷ· εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὃ ἐστὶν μεθερμηνευόμενον χριστός).

J 4,25.29 – „Rzekła do Niego kobieta: «Wiem, że przyjdzie Mesjasz, zwany Chrytusem. A kiedy On przyjdzie, objawi nam wszystko» [...] «Pójdźcie, zobaczcie człowieka, który mi powiedział wszystko, co uczyniłam: Czyż On nie jest Mesjaszem?»” (λέγει αὐτῷ ἡ γυνή· οἶδα ὅτι Μεσσίας ἐρχεται ὁ λεγόμενος χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα. δεῦτε ἴδετε ἄνθρωπον ὃς εἶπέν μοι πάντα ὅσα ἐποίησα, μήτι οὗτός ἐστιν ὁ χριστός;).

J 11,27 – „Odpowiedziała Mu: «Tak, Panie! Ja mocno wierzę, żeś Ty jest Mesjasz, Syn Boży, który miał przyjść na świat»” (λέγει αὐτῷ· ναὶ κύριε, ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστός ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος).

¹⁵ Zob. H. Langkammer, *U podstaw chrytologii Nowego Testamentu*, Wrocław 1976, 100.

¹⁶ Technika nieporozumienia w Ewangelii Janowej została szczegółowo opisana w: A. Paciorek, dz.cyt., 120–121; *Wstęp do Nowego Testamentu*, red. R. Rubinkiewicz, Poznań 1996, 484.

dowskich (J 9, 22). To zaś pozwala wnioskować, iż spór dotyczący pochodzenia Mesjasza, jak i Jego królewskiej godności, odzwierciedla konflikt pomiędzy wspólnotą Janową a judaizmem rabinicznym pod koniec I wieku¹⁷.

3. ASPEKT PNEUMATOLOGICZNY

Wspólnota Janowa, choć mocno zakorzeniona w teologii starotestamentalnej, przedstawiła specyficzny rys pneumatologii. Ujęcie Ducha Świętego w czwartej Ewangelii wyróżnia się na tle Starego Testamentu, jak i Ewangelii synoptycznych. Dlatego też zasadne wydaje się odniesienie do pneumatologii starotestamentalnej i literatury międzytestamentalnej, by wyraźniej dostrzec specyfikę rozumienia Ducha w Ewangelii Janowej.

W Starym Testamencie Duch określany jest za pomocą hebrajskiego słowa oznaczającego *tchnienie*, *wiatr*¹⁸. Dobrze oddaje to początek Księgi Rodzaju mówiący, iż „Duch Boży unosił się nad wodami” (Rdz 1, 2). Zatem Duch przedstawiony jest jako ten, który ma swój udział w akcie stwórczym Boga. Potwierdzają to również słowa z Księgi Psalmów, gdzie paralelnie mowa jest o stworzeniu przez słowo i tchnienie ust Bożych (Ps 33, 6). Duch Boży jest postrzegany jako moc, która ożywia pierwotny chaos. Ponadto to właśnie tchnienie Boga udzielało życia pierwszemu człowiekowi (Rdz 2, 7). Co więcej, także prorocy byli obdarowani szczególnym natchnieniem Ducha, który sprawiał, że przemawiali w imieniu samego Boga¹⁹. Warto również zaznaczyć, iż prorocy widzieli silne powiązania szczególnego działania Ducha z czasami mesjańskimi. Stąd też zapowiedź Mesjasza, który miał otrzymać dary Ducha: dar mądrości, rozumu, rady, męstwa, wiedzy i bojaźni (Iz 11, 1–5).

Pewnym pomostem łączącym pneumatologię starotestamentalną z tą przedstawioną na kartach Nowego Testamentu są świadectwa literatury międzytestamentalnej. W pneumatologii rabinicznej Duch rozumiany był, podobnie jak w Starym Testamencie, jako moc i siła, która przenika osoby powołane przez Boga do pełnienia szczególnej misji. Natomiast członkowie wspólnoty z Qumran uważali, iż są oni już obdarzeni Duchem, co sprawiało, że mogą poznać Boże tajemnice i żyć zgodnie z wolą Bożą²⁰. Ponadto podkreślano tu także duży wpływ duchów na istotę ludzką. „Dobry duch” bowiem prowadził wybranych, a „zły duch” doprowadzał do zguby²¹. Mimo że w judaizmie pozabiblijnym duch często przybierał cechy osoby i wydawał się działać samodzielnie, to jednak nie można jeszcze na tym etapie mówić o charakterze osobowym Ducha²².

¹⁷ M.S. Wróbel, *Antyjudajizm a Ewangelia...*, dz.cyt., 222.

¹⁸ A. Jankowski, *Zarys pneumatologii Nowego Testamentu*, Kraków 1982, 8.

¹⁹ Tamże, 11.

²⁰ Tamże, 21.

²¹ H. Langkammer, *Pneumatologia biblijna (ruach-pneuma)*, Opole 1998, 42.

²² Tamże, 30.

W Ewangelii Jana możemy odnaleźć zapowiedzi Ducha Świętego²³, których cechą charakterystyczną jest rys chrystocentryczny²⁴. Przejawia się to w działalności Parakleta, która cała skoncentrowana jest wokół osoby Jezusa i Jego nauki. Duch zatem jest tym, który ma świadczyć o Chrystusie (J 15, 26), nazwany jest również „innym Parakletem” w odróżnieniu od Jezusa, który jest pierwszym (J 14, 16; por. 1 J 2, 1). Ponadto zadaniem Ducha jest kontynuacja misji Chrystusa.

Przywołany powyżej termin Paraklet (παράκλητος) wskazuje na to, iż prześladowana wspólnota otrzymuje zapewnienie Ducha Pocieszyciela, obrońcy, który ma nie tyle wstawiać się za uczniami, co dawać świadectwo o Jezusie. W momencie próby, zwątpienia Duch ma umacniać wiarę w ich sercach. Tak więc z tej zapowiedzi jasno wynika, iż wspólnota Janowa postrzegала Ducha jak Tego, który wspiera w trudnościach, a także, co wynika z dosłownego tłumaczenia, jako „przywołanego na pomoc”. Ponadto Ewangelia Janowa przedstawia Parakleta jako Tego, którego sam Jezus posyła od Ojca (J 15, 26). Zatem widoczna jest tu jedność Ojca i Syna. Duch ukazany jest jako Ten, który pozostaje w ścisłej relacji zarówno do Ojca, jak i do Syna²⁵. Wskazuje to na równość Ojca, Syna i Ducha, a co się z tym wiąże – na bóstwo Ducha Świętego. Pomimo iż dopiero w późniejszych wiekach twierdzenie to zostało przyjęte jako dogmat wiary, to jednak można już tutaj dostrzec źródło tej nauki²⁶.

Kolejnym wyrażeniem na określenie Janowego Parakleta jest *Duch Prawdy* (τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας). Należy zwrócić uwagę, iż w czwartej Ewangelii termin *prawda* (ἀλήθεια) oznacza przede wszystkim objawienie, które przyniósł Chrystus. Co więcej, pojęcie to może wskazywać na Prawdę, którą jest Jezus, sam bowiem mówi o sobie, iż jest „drogą, prawdą i życiem” (J 14, 6). Tak więc zadaniem Ducha nie jest objawienie światu jakiejś nowej prawdy, ale Jego działanie ma być przedłużeniem ziemskiej działalności Jezusa²⁷. Ma On objawiać Prawdę, którą jest sam Jezus. Ponadto, po odejściu Jezusa do Ojca, Duch ma pozostać z uczniami na zawsze (J 14, 16) i uczynić wspólnotę uczniów miejscem nowej obecności Jezusa²⁸. Dzięki temu wszyscy wierzący mają udział w komunii Ojca i Syna, która wyraża się w ich wzajemnej miłości.

W trzeciej zapowiedzi Parakleta (J 15, 26–27) zostaje odsłonięta kolejna ważna cecha. Mianowicie jest nią osobowy charakter Ducha. Wskazuje na to męska forma zaimka (ἐκεῖνος), która występuje w J 15, 26. Trzeba zauważyć, iż zachodzi tu pewna zmiana, gdyż grecki termin *Duch* (τὸ πνεῦμα) jest rodzaju nijakiego, natomiast zaimek ἐκεῖνος wskazuje na rodzaj męski. Modyfikacja ta ma na celu podkreślenie prawdy, iż Duch Święty jest osobą²⁹. Stąd też można wnioskować, iż wspól-

²³ J 14, 15–17.26; 15, 26–27; 16, 7–11.13–15.

²⁴ H. Langkammer, *Pneumatologia biblijna...*, dz.cyt., 146.

²⁵ J. Gnilka, dz.cyt., 374.

²⁶ Dogmat o bóstwie Ducha Świętego został ostatecznie sformułowany na I Soborze Konstantynopolitańskim w 381 r. – zob. W. Breuning, *Podręcznik teologii dogmatycznej. Nauka o Bogu*, tłum. z niem. J. Fenrychowa, Kraków 1999, 160.

²⁷ H. Witczyk, *Kościół Syna Bożego. Studium eklezjologii Czwartej Ewangelii*, Kielce 2012, 549.

²⁸ Tamże, 550.

²⁹ A. Jankowski, dz.cyt., 41; zob. także R.E. Brown, *The Gospel According to John (XIII–XXI): Introduction, Translation, and Notes*, London 2008, 89.

nota Janowa postrzegala Ducha nie jako bezosobowa siłę, przez która był określany w Starym Testamencie, lecz jako odrębną osobę. Co więcej, można zauważyć iż Duch w Ewangelii Jana często przedstawiany jest analogicznie do osoby Jezusa. Świadczą o tym podobne wyrażenia odnoszące się zarówno do Syna, jak i Ducha. Jezus i Duch przychodzą bowiem na świat od Boga (J 16, 28; 15, 26a) i dają świadectwo (J 8, 17–18; 15, 26b)³⁰. Ponadto o osobowym rozumieniu Parakleta świadczą również czynności, które wykonuje, gdyż to On jest ich podmiotem. Co więcej, czwarta Ewangelia ukazuje, iż Duch jest Kimś innym od Ojca i Syna, jest odrębną osobą. Jest to szczególnie widoczne w słowach Jezusa, kiedy mówi o „innym Paraklecie” (J 14, 16). Dlatego też, tak jak Jezus – „pierwszy Paraklet” – jest osobą, tak Duch, będący „drugim Parakletem”, również powinien być rozumiany osobowo³¹. Ponadto Duch jest także różny od Ojca, gdyż jest posłany przez Jezusa od Ojca (J 15, 26). Przywołane argumenty pozwalają sądzić, iż temat osobowej istoty Ducha Świętego stanowił bardzo ważny motyw w Ewangelii Jana.

Nie sposób pominąć faktu, iż wykluczona wspólnota Janowa doświadczała obecności Ducha jako tego, który daje świadectwo o Jezusie (J 15, 26). Zapewne był to istotny aspekt dla uczniów, którzy doświadczali trudności, nienawiści ze strony wrogiego świata. Warto zaznaczyć, iż świadectwo to miało mieć charakter chrystocentryczny, gdyż jego przedmiotem jest sam Jezus³². Ponadto należy zauważyć, iż świadectwo Parakleta jest skierowane bezpośrednio do uczniów, nie zaś do świata³³. Ma ono umacniać uczniów w przekonaniu, że nie są sami, szczególnie w doświadczeniu wrogości, czy też prześladowania. Świadectwo Parakleta o Jezusie ma również utrzymać wiarę uczniów i zachować przed zgorszeniem w momencie próby. Co więcej, poprzez świadectwo dokonujące się w sercach wierzących, Paraklet ma uzdolnić uczniów do bycia świadkami Chrystusa wobec świata (J 15, 27)³⁴. Warto zauważyć, iż z funkcją świadczeniową Parakleta wiąże się również jego aspekt sędowniczy³⁵. Na kartach Ewangelii Jana ukazany jest proces, który toczy się między Jezusem a światem. Świat odrzuca Jezusa i nie przyjmuje Jego nauki, co zaś prowadzi do prześladowania wierzących. W tej sytuacji zadaniem Ducha jest dawanie świadectwa o Jezusie wśród uczniów. Paraklet staje się w nich obrońcą prawdy o Jezusie³⁶. Zatem można stwierdzić, iż wspólnota Janowa postrzegala rolę Ducha Świętego jako tego, który umacnia ich w momentach trudności, prześladowań. Ponadto uzdalnia on do dawania świadectwa wobec świata. To zaś zewnętrzne świadectwo uczniów ma swoje źródło w uprzednim świadectwie, jakie Duch daje o Jezusie w sumieniach wierzących³⁷.

Omawiając pneumatologię nakreśloną w Ewangelii Jana, należy zauważyć pewną nowość, która w konfrontacji z judaizmem rabinicznym, mogła stać się przy-

³⁰ H. Witczyk, *Kościół Syna Bożego...*, dz.cyt., 543.

³¹ W. Kasper, *Bóg Jezusa Chrystusa*, tł. z niem. Jan Tyrawa, Wrocław 1996, 262.

³² J. Kręcidło, *Duch Święty i Jezus w Ewangelii Świętego Jana. Funkcja pneumatologii w chrystologicznej strukturze czwartej Ewangelii*, Częstochowa 2006, 301.

³³ Tamże, 302.

³⁴ A. Paciorek, dz.cyt., 258.

³⁵ J. Kręcidło, dz.cyt., 302.

³⁶ Tamże, 303.

³⁷ M.S. Wróbel, *Świadectwo Jana Chrzyciela w czwartej Ewangelii*, *Verbum Vitae* 28 (2015), 218.

czyną konfliktu. Mianowicie trzeba podkreślić, iż istotną kwestią dla Żydów, jak i dla uczniów Jezusa, była wierność Bogu i Jego przymierzu. Jednak w judaizmie pewność trwania w przymierzu łączyła się niewątpliwie z zachowywaniem Prawa³⁸. Żydzi uważali, iż wierne przestrzeganie przepisów Prawa zapewni im życie wieczne. Natomiast chrześcijanie nie upatrywali wierności Bogu jedynie w skrupulatnym przestrzeganiu Prawa. Mieli świadomość, iż sama znajomość Prawa nie wystarczy do życia zgodnego z wolą Bożą. Ewangelia Janowa wyraźnie pokazuje, iż to Paraklet jest tym, który umacnia uczniów, by nie zachwiali się w wierze, nawet pośród prześladowań. Wiara bowiem jest rzeczywistością dynamiczną, która nie może opierać się jedynie na wysiłku ludzkiej woli. Tak więc dla chrześcijan gwarantem trwania w wierze jest Duch Święty, nie zaś zachowywanie przepisów Prawa. Zatem to Duch daje świadectwo o Jezusie w sercach uczniów i umacnia ich wiarę. To odmienne spojrzenie wspólnoty Janowej na pneumatologię musiało zaowocować konfliktem z przedstawicielami judaizmu rabinicznego.

4. ASPEKT EKLEZJOLOGICZNY

W teologii czwartej Ewangelii, obok rozwiniętej chrystologii i nowego ujęcia pneumatologii, pojawia się równie ważny motyw, a mianowicie wątek eklezjologiczny. Warto podkreślić, iż pomimo tego, że termin *Kościół* (ἐκκλησία) ani razu nie pojawia się w Ewangelii Jana, to jednak wspólnota wierzących zajmuje ważne miejsce w treści jej narracji. Potwierdzają to liczne obrazy i motywy eklezjologiczne obecne w czwartej Ewangelii. Kościół bowiem ukazany jest jako oblubienica (J 3, 29), owczarnia (J 10, 1–21), krzew winny i latorośle (J 15, 1–11), a także jako niepodzielona szata Jezusa (J 19, 23n) oraz sieci, które zagarniają ryby różnego rodzaju, a jednak nie ulegają rozdarciu (J 21, 1–14)³⁹. Powyższe wyobrażenia wskazują na głęboką świadomość eklezjologiczną autora Ewangelii. Tak więc można przypuszczać, iż Ewangelia Jana powstała we wspólnocie wierzących, która często określana jest mianem Kościoła Janowego bądź wspólnoty Janowej. Janowy Jezus często zwraca uwagę na budowanie wspólnoty, co jest widoczne w Mowach pożegnalnych, gdzie odnosi się do najważniejszych cech życia wspólnotowego⁴⁰. Szczególny akcent kładzie na przykazaniu miłości, służbie, działaniu Parakleta a także na dawaniu świadectwa w świecie. Ponadto wymowna jest też modlitwa Jezusa o jedność uczniów (J 17, 21–23). Tak więc można zauważyć, iż w czwartej Ewangelii nie ma jedynie mowy o aspekcie instytucjonalnym Kościoła, lecz uwaga skupiona jest przede wszystkim na życiu wspólnoty opierającej się na wierze i wzajemnej miłości⁴¹.

Znamiennym wydaje się fakt, iż Ewangelia Jana nie opisuje sceny powołania uczniów, nie pojawia się także spis Dwunastu. Jednakże Ewangelista kreśli przed czytelnikiem o wiele głębsze przesłanie. Ukazana jest bowiem prawda, iż

³⁸ M. Rosik, dz.cyt., 95.

³⁹ A. Paciorek, dz.cyt., 242.

⁴⁰ S. Mędała, dz.cyt., 215.

⁴¹ Tamże, 215.

aby stać się uczniem Jezusa, należy iść za Nim i pozostawać we wspólnocie z Nim (J 15, 1–11). To zewnętrzne podążanie za Jezusem przekształca się w drogę duchową każdego ucznia, który coraz to bardziej dojrzewa w wierze⁴². Ponadto, warto zwrócić uwagę, że Ewangelista, mówiąc o uczniach, mówi o nich jako o grupie otwartej, do której należą ci wszyscy, którzy wierzą w Jezusa i idą za Nim⁴³. Stąd też do Kościoła Janowego należą zarówno „prawdziwi Izraelici” jak Natanael (J 1, 47), ale również Samarytanie (J 4, 39–42) i Grecy (J 12, 20–21)⁴⁴. Zatem warunkiem przynależności staje się wiara, która wyraża się w ścisłej relacji z Jezusem, a nie więzy krwi, które świadczą o pochodzeniu żydowskim. Ponadto wspólnotę uczniów tworzą konkretne osoby, co potwierdza fakt, iż wiele z nich wymienionych jest po imieniu: Andrzej, Piotr, Natanael, Filip, Maria, Marta, Łazarz⁴⁵.

Uwagę zwraca również to, iż Ewangelista, opisując wspólnotę wierzących w Jezusa, wymienia różne grupy, które do niej należą. Jedną z grup mogli stanowić prozelici, którzy początkowo byli zafascynowani judaizmem, jednak po spotkaniu z Jezusem odkryli w Nim Mesjasza i uwierzyli w Niego. Do drugiej zaś grupy można zaliczyć kryptochrześcijan, uznających wprawdzie Jezusa za Mesjasza, lecz których silny związek z wiarą ojców i strach przed wyłączeniem z Synagogi nie pozwolił na odważne wyznawanie swojej wiary (J 12, 42–43; 19, 38)⁴⁶. Kolejną grupę opisaną w Ewangelii Jana stanowili Żydzi, którzy uwierzyli w Jezusa, a mimo to przeżywali wewnętrzne rozdarcie, gdyż nie chcieli opuszczać ani Jezusa, ani judaizmu⁴⁷. Zatem na podstawie powyższej analizy można wnioskować, iż Kościół Janowy niewątpliwie stanowił grupę mieszaną⁴⁸.

Ponadto wspólnotę Janową tworzyli chrześcijanie, którzy doznali prześladowań ze strony wyznawców judaizmu. Co więcej, doświadczyli oni również wyłączenia z Synagogi, ekskomuniki ze wspólnoty żydowskiej (J 16, 2). Stąd zasadne wydaje się twierdzenie, iż wspólnota ta miała już świadomość swojej odrębności od Synagogi⁴⁹. Ponadto można zauważyć, iż w czwartej Ewangelii Kościół Janowy przeciwstawiony jest Synagodze, jak i tym, którzy nie uwierzyli w Jezusa jako Syna Bożego i zapowiadanego Mesjasza. Warto również zaznaczyć, iż to Jezus był pierwszym, który doświadczył odrzucenia, nienawiści, uczniowie zaś są tymi, którzy dzielą los swojego Mistrza (J 15, 18.20). Dlatego też prześladowania, trudności wydają się dla Kościoła Janowego jedynie naturalną konsekwencją pójścia za Jezusem. Co więcej, uczeń Jezusa ma być przygotowany na nienawiść ze strony wrogiego świata, która może doprowadzić nawet do męczeńskiej śmierci (J 16, 2b). Jednocześnie wezwany jest do tego, by nie utracić wiary mimo doświadczanych prześladowań.

⁴² A. Paciorek, dz.cyt., 238.

⁴³ H. Witczyk, *Eklezjologia*, w: *Teologia Nowego Testamentu. Dzieło Janowe*, red. M. Rosik, Wrocław 2008, 166.

⁴⁴ Tamże, 193–194.

⁴⁵ M.S. Wróbel, *Synagoga a rodzący się Kościół. Studium egzegetyczno-teologiczne Czwartej Ewangelii (J 9, 22; 12, 42; 16, 2)*, Kielce 2002, 244.

⁴⁶ Tamże, 241.

⁴⁷ A. Paciorek, dz.cyt., 101.

⁴⁸ M.S. Wróbel, *Synagoga a rodzący się Kościół...*, dz.cyt., 241.

⁴⁹ H. Witczyk, *Eklezjologia...*, art.cyt., 160.

Jednak wspólnota wierzących nie pozostaje sama w tych zmaganiach. Jezus zapowiada pomoc Parakleta, który będzie świadczył o Nim i poprzez to umacniał ich wiarę (J 15, 26).

Uczniowie Jezusa w czwartej Ewangelii przedstawieni są oddzielnie od „świata”, niejako będący w opozycji do niego (J 15, 19). „Świat” ukazany jest bowiem jako wrogie siły ciemności, które sprzeciwiają się Jezusowi, a w następstwie Jego Kościołowi⁵⁰. Jezus ukazuje, iż między światem a wierzącymi nie jest możliwe jakiegokolwiek porozumienie (por. J 17, 15)⁵¹. Dlatego też nienawiść i prześladowania ze strony świata nie są czymś zaskakującym. Ta świadomość jest głęboko wpisana w życie ucznia Chrystusa. Co więcej, wierzący są wezwani do dawania świadectwa o Jezusie przed światem (J 15, 27).

Warto zaznaczyć, iż Ewangelia Jana odzwierciedla rzeczywistość, w której wielu wyznawców Chrystusa znalazło się w sytuacji oderwania od swoich korzeni judaistycznych⁵². Stąd też świadectwo wiary w Jezusa jako Mesjasza wydaje się szczególnie istotne. Co więcej, można przypuszczać, że w pierwotnej wspólnocie wierzących wyznanie to było mocno związane z określeniem tożsamości chrześcijańskiej, a co w konsekwencji mogło stawać się źródłem problemów (J 9, 22; 12, 42)⁵³. W sytuacji konfliktu wyznanie wiary w Jezusa jako Mesjasza stanowiło kryterium podziału między Synagogą a wspólnotą Janową⁵⁴. Dlatego też, w obliczu prześladowań ze strony świata, Kościół Janowy potrzebuje umocnienia w wierze i w nowej tożsamości chrześcijańskiej. To wezwanie do odważnego dawania świadectwa o swojej przynależności do Jezusa może stanowić również zachętę skierowaną do kryptochrześcijan, którzy bali się publicznie wyznawać swoją wiarę. Widać, że Kościół Janowy był mocno związany z judaizmem i fakt separacji od wiary ojców wydawał się dla niego bardzo trudny.

Ewangelia Jana podejmuje również temat wybrania. Jezus w swojej Mowie pożegnalnej oznajmia uczniom, iż wybrał ich ze świata (J 15, 19b). Wybór ten skutkuje oddzieleniem wierzących od tych, którzy nie przyjęli Chrystusa. Nie oznacza to jednak całkowitej separacji, uczniowie bowiem nadal pozostają w świecie. Niemniej jednak mają być gotowi na negatywną reakcją ze strony świata, która przejawia się we wrogości i nienawiści. Ponadto podejmując temat wybrania, należy podkreślić, iż motyw ten był bardzo istotny dla Żydów, gdyż stanowił jeden z filarów judaizmu Drugiej Świątyni. Żydzi uważali się za Naród Wybrany, który jest szczególnie własnością Boga (Pwt 7, 6; 14, 2). Mając na uwadze tak wielki przywilej, Izraelici byli świadomi swojej wyjątkowości (Pwt 4, 7–8), jak i odrębności od innych narodów. Jednak nie sposób pominąć faktu, iż Żydzi, trwając w oczekiwaniu na przyjście Mesjasza, nie rozpoznali Go, kiedy rzeczywiście się pojawił⁵⁵. Tak więc Izrael odrzu-

⁵⁰ A. Paciorek, dz.cyt., 268.

⁵¹ Tamże, 269.

⁵² M.S. Wróbel, *Synagoga a rodzący się Kościół...*, dz.cyt., 242.

⁵³ J. Gnilka, dz.cyt., 413.

⁵⁴ F. Manns, *John and Jamnia: How the Break Occurred Between Jews and Christians c. 80-100 A.D.*, Jerusalem 2002, 32.

⁵⁵ M. Rosik, dz.cyt., 188.

cił Jezusa jako Mesjasza i z tego powodu chrześcijanie musieli podjąć się reinterpretacji kwestii wybrania Izraela. Wyznawcy Chrystusa stawiali sobie pytanie, kto jest teraz „prawdziwym Izraelem”? Co więcej, należy zauważyć, iż fundamentem wybrania dla Żydów było przymierze zawarte na Synaju. Na jego mocy Żydzi stanowili Naród Wybrany. Natomiast ci, którzy uwierzyli w Chrystusa, zarówno Żydzi, jak i ci pochodzący z pogaństwa, dostrzegli nową podstawę szczególnego wybrania Boga. Mianowicie było nim Nowe Przymierze zawarte w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa⁵⁶. Tak więc przejście od Przymierza zawartego na Synaju do Nowego Przymierza dokonuje się jedynie dzięki wierze w Chrystusa⁵⁷. To zaś prowadziło chrześcijan do przekonania, iż to oni są spadkobiercami obietnic danych Izraelowi, gdyż mają udział w Nowym Przymierzu zawartym we krwi Jezusa. Ponadto świadectwem istniejącej polemiki o status *verus Israel* może być określenie Natanaela jako „prawdziwego Izraelity” (J 1, 47)⁵⁸. Jest on tak nazwany z powodu wiary, gdyż wyznaje Jezusa jako Syna Bożego i Króla Izraela (J 1, 49). Na podstawie powyższej analizy można wnioskować, iż relacje Kościoła Janowego z Synagogą wydają się już zerwane, jednakże wciąż żywa była świadomość związku z Izraelem⁵⁹. Co więcej, uwagę zwraca fakt, iż to właśnie wspólnota Janowa uważała siebie za prawdziwy Izrael⁶⁰.

Z polemiką dotyczącą statusu „*verus Israel*” związana jest również kwestia relacji do pogan. Chrześcijaństwo, będąc już od początku religią misyjną, przyczyniało się do tego, iż wiarę w Jezusa przyjmowali nie tylko Żydzi, lecz także poganie. Tymczasem w judaizmie również obecna była idea misyjności, która przede wszystkim następowała w diasporze, szczególnie dzięki obecności synagog i rozpowszechnieniu Septuaginty⁶¹. Jednakże po reorganizacji judaizmu, kiedy to przyjął postać judaizmu rabinicznego, Żydzi chcieli odróżnić się od chrześcijan, co doprowadziło do negatywnego stosunku wobec zjawiska prozelityzmu⁶². Tak więc, o ile początkowo Żydzi mogli znieść obecność judeochrześcijan, gdyż traktowano ich jako grupę wewnątrz judaizmu, tak nie tolerowano obecności pogan wewnątrz swojej wspólnoty. Dlatego mając na uwadze fakt, iż już od początku chrześcijaństwa do Kościoła wstępowało wielu pogan, widoczny staje się kolejny powód sporu na linii Synagoga – Kościół. Stąd też Lud Nowego Przymierza obejmował o wiele szerszy krąg ludzi, gdyż należeli do niego zarówno Żydzi, jak i poganie, którzy uwierzyli w Jezusa.

W całej Ewangelii Janowej widoczna jest również polemika z kolejnym filarem judaizmu, którym była świątynia jerozolimska. Jezus w zapowiedzi prześladowań mówi o wyłączeniu z Synagogi (J 16, 2). Natomiast w rozmowie z Samarytanką zapowiada nadejście godziny, kiedy to nie będzie już kultu ani na górze Garizim,

⁵⁶ H. Witczyk, *Przymierze zawarte na Synaju a Nowe Przymierze zawarte w Chrystusie*, *Collectanea Theologica* 73 (2003) 1, 37.

⁵⁷ Tamże, 72.

⁵⁸ J. Gnilka, dz.cyt., 393.

⁵⁹ Tamże, 392.

⁶⁰ Tamże, 393.

⁶¹ M. Rosik, dz.cyt., 100.

⁶² W. Chrostowski, *Prozelicy*, w: *Nowy słownik teologii biblijnej*, red. H. Witczyk, Lublin–Kielce 2017, 745.

ani w Jerozolimie, gdyż będzie to kult w „Duchu i prawdzie” (J 4, 21.23). Dlatego też pierwsi chrześcijanie szybko zrozumieli, iż prawdziwą Świątynią jest ciało Chrystusa Zmartwychwstałego⁶³. Tak więc po zburzeniu świątyni w 70 r. po Chr., byli przekonani, że nie ma powodu, by czekać na odbudowę świątyni z kamienia. Jednak mimo to w pierwszych latach po zmartwychwstaniu Jezusa, judeochrześcijanie byli wciąż jeszcze związani ze świątynią jerozolimską. Świadczy o tym fakt, iż uczęszczali tam w celu modlitwy (Dz 2, 46; 3, 1), jednak, co wydaje się bardzo istotne, nie po to by składać ofiary⁶⁴. Ta postawa miała swoje źródło w przekonaniu, iż ofiara Chrystusa na krzyżu zastąpiła wszystkie ofiary Starego Przymierza⁶⁵. Tak więc wszystkie ofiary wydają się już bezużyteczne.

Z powyższych analiz nasuwa się wniosek, iż spojrzenie Kościoła Janowego na rolę świątyni było zupełnie różne od perspektywy wspólnoty żydowskiej. Chrześcijanie byli przekonani o teologicznym końcu roli świątyni, gdyż wierzyli, że Chrystus z chwilą śmierci na krzyżu, sam stał się świątynią⁶⁶. Ukazane różnice w spojrzeniu na instytucję świątynną niewątpliwie doprowadziły do narastania konfliktu między wspólnotą Janową a judaizmem rabinicznym.

5. PODSUMOWANIE

Zjawisko rozejścia się dróg Kościoła i Synagogi było naznaczone wieloma konfliktami i nieporozumieniami, które ostatecznie doprowadziły do całkowitej separacji obu wspólnot. Proces ten miał swoje źródło w odmiennym rozumieniu głównych prawd wiary starotestamentalnego objawienia. W niniejszym artykule zostały zatem wyróżnione trzy polemiczne aspekty teologii Janowej: chrystologia, pneumatologia i eklezjologia.

Chrystologia wykluczonej wspólnoty nakreślona w czwartej Ewangelii ma za zadanie ukazać tożsamość Janowego Jezusa. Jednak wiara w Jezusa jako Syna Boga wydawała się nie do pogodzenia z prawdą o jedności Boga dla ówczesnego judaizmu. Stąd też to właśnie Jego osoba stała się powodem konfliktu pomiędzy Żydami a judeochrześcijanami. W Nim dokonuje się rozdział pomiędzy Kościołem a Synagogą⁶⁷. Duch Święty jest zaś Tym, który daje świadectwo o Jezusie w sercach uczniów i umacnia ich wiarę. Ponadto wykluczona wspólnota Janowa przekonana jest o stałej asystencji Parakleta, szczególnie w obliczu trudności, prześladowań. To dzięki Duchowi wiara uczniów nie zachwieje się, tak że sami będą mogli kontynuować dzieło Jezusa. Wspólnota Janowa, doświadczając prześladowań ze strony wyznawców judaizmu, określała siebie przede wszystkim jako „wspólnotę aposynagogalną”. Bowiem z powodu wyznawanej wiary w Jezusa jako Mesjasza była narażona na drastyczne konsekwencje, takie jak: wydalenie ze wspólnoty żydowskiej,

⁶³ F. Manns, dz.cyt., 30.

⁶⁴ M. Rosik, dz.cyt., 66.

⁶⁵ Tamże, 87.

⁶⁶ Tamże, 86.

⁶⁷ M.S. Wróbel, *Synagoga a rodzący się Kościół...*, dz.cyt., 233.

a nawet na męczeńską śmierć. Poszukując swojej tożsamości przypisywała sobie również status *versus Israel*, gdyż na mocy Nowego Przymierza, zawartego we krwi Chrystusa, stała się spadkobiercą obietnic danych Izraelowi.

BIBLIOGRAFIA

- Breuning W., *Podręcznik Teologii Dogmatycznej. Nauka o Bogu*, tł. J. Fenrychowa, Kraków: Wydawnictwo M 1999.
- Brown R.E., *The Gospel According to John (XIII–XXI): Introduction, Translation, and Notes*, vol. 29A, London: Yale University Press 2008.
- Gądecki S., *Wstęp do pism Janowych*, Gniezno: Gaudentinum 1996.
- Gnilka J., *Teologia Nowego Testamentu*, tł. W. Szymona, Kraków: Wydawnictwo M 2002.
- Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin: RW KUL 1995.
- Jankowski A., *Zarys pneumatologii Nowego Testamentu*, Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne 1982.
- Kasper W., *Bóg Jezusa Chrystusa*, tł. Jan Tyrawa, Wrocław: TUM 1996.
- Theological Dictionary of the New Testament, red. G. Kittel, Grand Rapids: Eerdmans Publishing 1995.
- Kręcidło J., *Duch Święty i Jezus w Ewangelii Świętego Jana. Funkcja pneumatologii w chrystologicznej strukturze czwartej Ewangelii*, red. P. Walewski, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2006.
- Langkammer H., *Pneumatologia biblijna (ruach-pneuma)*, Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego 1998.
- Langkammer H., *U podstaw chrystologii Nowego Testamentu*, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1976.
- Manns F., *John and Jamnia: How the Break Occurred Between Jews and Christians c. 80–100 A.D.*, Jerusalem: Franciscan Printing Press 2002.
- Mędala S., *Chrystologia Ewangelii św. Jana*, Kraków: Instytut Teologiczny Księży Mi 2001.
- Paciorek A., *Ewangelia umiłowanego ucznia*, Lublin: RW KUL 2000.
- Rosik M., *Kościół a Synagoga (30–313 po Chr.). Na rozdrożu*, Wrocław: Chronikon 2016.
- Nowy Słownik Teologii Biblijnej*, red. H. Witczyk, Lublin–Kielce: Towarzystwo Naukowe KUL–Jedność 2017.
- Witczyk H., *Eklezjologia*, w: *Teologia Nowego Testamentu. Dzieło Janowe*, red. M. Rosik, Wrocław: TUM 2008, t. 2, s. 159–217.
- Witczyk H., *Kościół Syna Bożego. Studium eklezjologii czwartej Ewangelii*, Kielce: Biblioteka „Verbum Vitae” 2012.
- Witczyk H., *Przymierze zawarte na Synaju a Nowe Przymierze zawarte w Chrystusie*, *Collectanea Theologica* 73 (2003), 1, s. 37–72.
- Wróbel M.S., «*Ja i Ojciec jedno jesteśmy*» (J 10, 30). *Chrystologia Ewangelii św. Jana wobec żydowskiego monoteizmu*, w: *Jezus jako Syn Boży w Nowym Testamencie i we wczesnej literaturze chrześcijańskiej*, red. H. Drawnel, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007, s. 51–62.
- Wróbel M.S., *Antyjudajizm a Ewangelia według św. Jana: Nowe spojrzenie na relację czwartej Ewangelii do judaizmu*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2005.
- Wróbel M.S., *Obraz Boga Ojca*, w: *Teologia Nowego Testamentu. Dzieło Janowe*, red. M. Rosik, Wrocław: TUM 2008, t. 2, s. 11–38.
- Wróbel M.S., *Synagoga a rodzący się Kościół: Studium egzegetyczno-teologiczne czwartej Ewangelii (J 9, 22; 12, 42; 16, 2)*, Kielce: Verbum 2002.
- Wróbel M.S., *Świadectwo Jana Chrzciciela w czwartej Ewangelii*, *Verbum Vitae* 28 (2015), s. 213–233.
- Wstęp do Nowego Testamentu*, red. R. Rubinkiewicz, Poznań: Pallotinum 1996.

THE THEOLOGICAL ASPECTS OF THE POLEMIC BETWEEN THE SYNAGOGUE AND THE CHURCH IN THE GOSPEL OF JOHN

Summary

The Gospel of John is a reflection of the situation of the nascent Church, which shape its identity in confrontation with rabbinic Judaism. The reason for this polemic was a different understanding of the most important theological truths such as Christology, Pneumatology and Ecclesiology. At the center of the dispute was the person of Jesus and those who believed in him as the announced Messiah, were excluded from the Synagogue. The Holy Spirit, as understood by Christians is a Person and as a gift from the Father, was sent to the whole community of the Church. He strengthened the community of believers who gave the testimony of Jesus with great courage.

Key words: The Church, the Synagogue, the Gospel of John, christology, pneumatology, ecclesiology

Nota o Autorce

Siostra **Dorota CHWIŁA** FMA – doktorantka w Szkole Doktorskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (dyscyplina: nauki teologiczne, Sekcja Nauk Biblijnych). Zainteresowania naukowe: Ewangelia wg św. Jana, relacje między judaizmem a chrześcijaństwem, Targumy. Kontakt e-mail: dchwila@gmail.com